

Στο ΜΕΘΟΔΙΚΟ οι μαθητές μας δύο φορές μέσα στο τελευταίο διάστημα δούλεψαν το φετινό θέμα των Πανελλαδικών Εξετάσεων!

ΜΕΘΟΔΙΚΟ

Από τα βιβλία των προτεινόμενων θεμάτων του ΜΕΘΟΔΙΚΟΥ 2019
Νεοελληνική Γλώσσα – Κριτήριο 2ο

«Δημοκρατία χωρίς το δήμο;»

Στην Ευρώπη, και όχι μόνο, η συζήτηση για τη δημοκρατία επιστρέφει επιτακτικά στο προσκήνιο. Ο λόγος έγκειται σε μια χτυπητή αντίφαση που βιώνεται καθημερινά από τους περισσότερους πολίτες: ενώ -ως πολιτειακός διακανονισμός- η δημοκρατία χαίρει σχεδόν οικουμενικής κανονιστικής αποδοχής, εξίσου διάχυτη είναι μια αίσθηση ανεπάρκειας και αναποτελεσματικότητας στη λειτουργία της, που ασφαλώς επιτείνεται από την οσμή διαφθοράς που αναδύεται στην Ελλάδα και διεθνώς. Η αποτίμηση του προβλήματος (και οι προτάσεις που κατατίθενται για την αντιμετώπισή του) υποκρύπτει σύγχυση εννοιών και μεθόδου. Αντί προβληματισμού για το πώς η πραγματικότητα θα προσεγγίσει στο εννοιακό και αξιακό περιεχόμενο της δημοκρατίας, έχουμε το ακριβώς αντίστροφο: προσαρμογή του εννοιακού περιεχομένου στη ζοφερή πραγματικότητα της δημοκρατικής **απίσχυανσης**. Εύστοχα επισημάνθηκε πρόσφατα ότι η δημοκρατία των αρχών του 21ου αιώνα είναι μεν δημοκρατία συνταγματικών διαδικασιών, αλλά είναι και δημοκρατία «χωρίς το δήμο». Γίνεται φανερό ότι στο πλαίσιο αυτό το πρωταρχικό ερώτημα «τι είναι δημοκρατία;» αποκτά νέα σημασία και επικαιρότητα.

Θεωρείται συχνά ότι ο ρητός προσδιορισμός πυκνών εννοιών -όπως η δημοκρατία- περιορίζει το σημασιολογικό τους ορίζοντα. Στην πράξη συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο: είναι η ανεπαρκής εννοιολογική οριοθέτηση, που οδηγεί σε αναλυτικές και αξιακές εκπτώσεις ως αυτές με τις οποίες σήμερα βρισκόμαστε αντιμέτωποι. Τα δημοκρατικά γνωρίσματα διατυπώνονται καλύτερα ως προϋποθέσεις: α) πολιτικές ελευθερίες και δικαιώματα για το σύνολο του πληθυσμού (λόγου, πληροφόρησης, δράσης)· β) τακτικές, ελεύθερες και δίκαιες εκλογές· γ) υπαγωγή όλων των αποφασιστικών αξιωμάτων στη λαϊκή ετυμηγορία. Καθεστώτα που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις αυτές δεν είναι -και δεν πρέπει να εκλαμβάνονται- ως δημοκρατίες.

Δεν έχουν, βέβαια, όλες οι δημοκρατίες την ίδια ποιότητα. Η τελευταία είναι συνάρτηση παραγόντων, όπως η ισχυρή κοινωνία πολιτών, το λειτουργικό κράτος δικαίου, η αποτελεσματική δημόσια διοίκηση και η διαφάνεια στις επιχειρηματικές δράσεις. Αν και οι χαμηλής ποιότητας δημοκρατίες δεν παύουν να είναι δημοκρατίες, είναι σαφές ότι κινούνται σε έδαφος ολισθηρό και σε βάθος χρόνου κινδυνεύουν. Πρόκειται για διαδικασία εξόχως δυναμική: η δημοκρατία απαιτεί κίνηση, εμπάθυση· αλλιώς απισχναίνεται [αποδυναμώνεται] και συρρικνούται [συρρικνώνεται]. Ιδιαίτερα κρίσιμη στη διερεύνηση αυτής της προβληματικής είναι η έννοια της λογοδοσίας.

Παρ' ότι ως έννοια η λογοδοσία περιλαμβάνεται στο σκληρό νοηματικό πυρήνα της δημοκρατίας, το επιχειρησιακό της περιεχόμενο παραμένει σιβυλλικά αδιευκρίνιστο· γι' αυτό και πολλοί την επικαλούνται εύκολα όσο και ανεπίγνωστα. Τι ακριβώς αφορά και σε τι αναφέρεται;

Το ενδιαφέρον των μελετητών για τον όρο **αναζωπυρώθηκε** στο πλαίσιο συζητήσεων που προέκυψαν στις πιο πρόσφατες δημοκρατικές μεταβάσεις (του λεγόμενου «τρίτου κύματος»),

ως αίτημα για την άρση των θεσμικών στεγανών, κυρίως στο στράτευμα. Τονίστηκε τότε πως δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει (και αν εγκαθιδρυθεί θα είναι καχεκτική και θνησιγενής) στο βαθμό που θεσμοί -όπως οι ένοπλες δυνάμεις- παραμένουν αυτοαναφερόμενα κράτη εν κράτοις.

Η απόσταση από τη θεσμικά **εστιασμένη** στην ευρύτερη πρόσληψη των σημασιών αυτών δεν είναι μεγάλη: αν τα ανεξέλεγκτα στεγανά στο στράτευμα συνιστούν δημοκρατικό έλλειμμα, τα στεγανά είναι εξίσου απαράδεκτα και σε άλλους **κομβικούς** τομείς της δημόσιας ζωής, όπως, π.χ., στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αλλά **παρεμφερή** ισχύουν και για το κορυφαίο ζήτημα της διαχείρισης (επιμερισμού και αξιοποίησης) του κοινωνικά παραγόμενου υπερπροϊόντος, του πλούτου που οι κοινωνίες παράγουν συλλογικά.

Το εκτενές επιχείρημα μπορεί να συνοψιστεί ως συμπέρασμα: οι σύγχρονες δημοκρατίες τραυματίζονται από τις δράσεις ισχυρών (και ανεξέλεγκτων) μειοψηφιών που απειλούν (και συνήθως επιτυγχάνουν) να συρρικνώσουν ελευθερίες και δικαιώματα καθιστώντας τα κενά περιεχομένου. Κόμματα, εκλογές και πολιτικές αντιπαραθέσεις εξακολουθούν να υπάρχουν ως συνταγματικά κατοχυρωμένες διαδικασίες· όμως γενικεύεται η αίσθηση ότι οι πραγματικά κρίσιμες αποφάσεις, όταν δεν είναι προειλημμένες, λαμβάνονται πέρα και μακριά από τους πολίτες, πίσω από κλειστές και απροσπέλαστες πόρτες.

Είναι, λοιπόν, η εικόνα αναπόδραστα ζοφερή; Κάθε άλλο. Άλλωστε «χρυσούς αιών» της δημοκρατίας δεν υπήρξε ποτέ. Αρκεί να θυμηθούμε ότι η εγκαθίδρυση του κοινοβουλευτισμού κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα δε συνοδεύτηκε από αυτόματη επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων, αλλά από τη σκλήρυνση των κατασταλτικών μηχανισμών. Η απειλή της δημοκρατικής απίσχανσης μπορεί και πάλι να αντιμετωπιστεί με συλλογικές δράσεις για δημοκρατική εμπάθυνση: αυτό ακριβώς που συχνά-πυκνά στις μέρες μας εξορκίζεται ως κόλαφος. Όπως στο παρελθόν, έτσι και σήμερα το δημοκρατικό αγαθό εξακολουθεί να είναι συνυφασμένο με την κοινωνική εγρήγορση και τις συλλογικές δράσεις.

Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδης, Άρθρο στην Εφημερίδα: «Το Βήμα»

Θέματα:

A1. Να γραφεί η περίληψη του κειμένου (100-120 λέξεις).

B1. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε, σύμφωνα με το κείμενο, τις παρακάτω διαπιστώσεις, γράφοντας στο τετράδιό σας, δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση, τη λέξη **Σωστό**, αν η πρόταση είναι σωστή, ή τη λέξη **Λάθος**, αν η πρόταση είναι λανθασμένη:

1. Στην πράξη ο ρητός προσδιορισμός πυκνών εννοιών – όπως η δημοκρατία – περιορίζει το σημασιολογικό τους ορίζοντα.
2. Η λογοδοσία ως βασική αρχή της δημοκρατίας βρίσκει άμεση εφαρμογή στην πράξη.
3. Η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει, όταν θεσμοί – όπως οι ένοπλες δυνάμεις – παραμένουν αυτόνομοι.
4. Η εγκαθίδρυση του κοινοβουλευτισμού κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα οδήγησε την άμβλυνση των κατασταλτικών μηχανισμών.
5. Σε κάθε εποχή το δημοκρατικό αγαθό αποδυναμώνεται από την κοινωνική αδράνεια και τον ατομικισμό.

B2. Να ετυμολογήσετε τις παρακάτω λέξεις και από το β' συνθετικό τους να δημιουργήσετε μια νέα σύνθετη λέξη: **δημοκρατία, προσκήνιο, περιεχόμενο, λογοδοσίας, συνοδεύτηκε.**

B3. Να βρείτε τα συνώνυμα των λέξεων: **απίσχανσης, αναζωπυρώθηκε, εστιασμένη, κομβικούς, παρεμφερή.**

B4. Να βρείτε τη δομή και το βασικό τρόπο ανάπτυξης της τελευταίας παραγράφου.

Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

B5. Τι δηλώνουν στην τελευταία παράγραφο του κειμένου οι διαρθρωτικές λέξεις: λοιπόν, Άλλωστε, Όπως, αλλά, και πάλι.

Γ. Με δεδομένο το πρόβλημα της απολιτικοποίησης των νέων μας σήμερα, σε ένα κείμενο (500-600 λέξεων) δοκιμακού χαρακτήρα να προβάλετε την ανάγκη πολιτικής δραστηριοποίησής τους. Στη συνέχεια να τονίσετε τη συμβολή του σχολείου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαμόρφωση δημοκρατικού ήθους και πολιτικής συνείδησης.

Ο διάλογος στην τάξη

Το **δημοκρατικό σχολείο** οφείλει να θεμελιωθεί στο διάλογο, γιατί ο διάλογος αποτελεί το ουσιώδες γνώρισμα της δημοκρατίας. Με το διάλογο αμβλύνονται διαφορές, συγκλίνουν αντιθέσεις, αίρονται παρεξηγήσεις, προλαβαίνονται συγκρούσεις.

Ο διάλογος, **όμως** για να μην είναι μόνο επίφαση ή παρωδία, απαιτεί ορισμένες κοινές παραδοχές, πίστη στον ορθό λόγο και στη λογική επιχειρηματολογία, στην επιχειρηματολογία δηλαδή που ακολουθώντας μία έγκυρη συλλογιστική διαδικασία αποδεικνύει την αλήθεια ή τεκμηριώνει την ορθότητα μίας άποψης. Προϋποθέτει αποδοχή του άλλου και σεβασμό στη γνώμη του άλλου. Θεμελιώνεται πάνω στην ελευθερία, που παρέχει τη δυνατότητα στον καθένα να εκφράζει την άποψή του χωρίς το φόβο του ελέγχου. Αυτό σημαίνει ταυτόχρονα πίστη στην πολυφωνία και στην αναγκαιότητά της αντιπαράθεσης των ιδεών, γιατί μέσα απ' αυτήν την πολυφωνία και την αντιπαράθεση γίνεται πληρέστερη ενημέρωση, ενισχύεται η κριτική στάση, βρίσκει ορθότερη λύση στο πρόβλημα, αφού οι ιδέες το φωτίζουν από όλες τελικά τις πτυχές και δίνουν τη δυνατότητα για ποικίλους συσχετισμούς-συνδυασμούς.

Η σωστή συζήτηση στην τάξη, εκτός από τις γενικότερες προϋποθέσεις που αναφέραμε προηγουμένως, απαιτεί ορισμένη στάση του διδάσκοντος και ορισμένη τεχνική. Πρώτα πρώτα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η συζήτηση δεν έχει σκοπό να δημιουργήσει τα φλύαρα εκείνα άτομα που «σκίζουν την τρίχα στα τέσσερα», αλλά ανθρώπους που είναι σε θέση να στέκονται κριτικά στα προβλήματα, να διαμορφώνουν άποψη, να τη διατυπώνουν με σαφήνεια να την υποστηρίζουν με επιχειρηματολογία και με ευπρέπεια και τέλος να μένουν «ανοιχτοί», **δηλαδή** να είναι σε θέση να ακούν τις άλλες απόψεις και να παρακολουθούν τα άλλα επιχειρήματα.

Χρειάζεται **λουπόν** αφενός η υπεύθυνη χρήση του λόγου, αφετέρου η δημοκρατική κατανομή του λόγου. Το πρώτο σημαίνει ότι μαθητές δε μιλούν για να μιλούν ικανοποιώντας το ναρκισσισμό ή τον εγωισμό τους, αλλά μιλούν για να συμβάλλουν στον καλύτερο φωτισμό του θέματος, στην προαγωγή της συζήτησης, στην ανεύρεση της ορθότερης λύσης. Άρα ο λόγος πρέπει να είναι καίριος και ουσιαστικός και να διατυπώνεται με σαφήνεια και ακρίβεια, αλλά κυρίως να αναφέρεται στο συγκεκριμένο θέμα-πρόβλημα, που σχετίζεται απαραίτητα με το μάθημα. Ο καθορισμός του θέματος και η αναφορά του λόγου σε αυτό, είναι βασικοί όροι, ώστε να μη διαχέεται η συζήτηση μετατρεπόμενη σε γενικό και αόριστο κουβεντολόι χωρίς κέντρο, χωρίς κατεύθυνση και στόχο.

Δημοκρατική κατανομή του λόγου **εξάλλου** σημαίνει όσο το δυνατό μεγαλύτερη συμμετοχή μαθητών στη συζήτηση και άρα αποφυγή της μονοπώλησης του λόγου από ορισμένα άτομα. Οι μαθητές πρέπει να ασκηθούν σε αυτήν τη συμμετοχή, έστω και παρακινούμενοι, γιατί η συμμετοχή είναι η πιο ουσιαστική λειτουργία της δημοκρατίας.

Τέλος η συζήτηση πρέπει να «κλείνει» κάπου, αν όχι με τη μορφή συμπεράσματος τουλάχιστον με την ικανοποίηση της ορθής διερεύνησης του θέματος. Για όλα αυτά όμως είναι απαραίτητη η διακριτική αλλά θετική στάση του δασκάλου και η ικανότητά του να οργανώνει και να συντονίζει τη συζήτηση παρεμβαίνοντας είτε σαν «διαιτητής» που φροντίζει για τη σωστή διεξαγωγή του «παιχνιδιού», είτε για να δώσει μία πληροφορία σχετική με το θέμα είτε για να συνοψίσει στο τέλος αλλά σε καμιά περίπτωση για να επιβάλει, άμεσα ή έμμεσα, την άποψή του ούτε με το πρόσχημα της ισοτιμίας. Ο λόγος του δασκάλου δεν είναι δυνατό να διατυπωθεί ισότιμα. Είναι εξ ορισμού λόγος «αυθεντικός» που επιβάλλεται ή υποβάλλει.

Απόσπασμα από το βιβλίο του Κ. Μπολάσκο, Κοινωνική θεώρηση της παιδείας, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1989

Ο Κώστας Μπαλάσκας είναι διδάκτωρ Φιλολογίας, συγγραφέας σχολικών βιβλίων και π. σύμβουλος στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

A. Να πυκνώσετε το περιεχόμενο του κειμένου σε 100-120 λέξεις.

Μονάδες 25

B1. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διαπιστώσεις ως **Σωστές** ή **Λάθος** σύμφωνα με το περιεχόμενο του κειμένου.

- α.** Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή γόνιμου διαλόγου είναι η λογική επιχειρηματολογία.
- β.** Η αποδοχή της διαφορετικής γνώμης και η ελευθερία της έκφρασης αποτελούν τις μόνες προϋποθέσεις διεξαγωγής γόνιμου διαλόγου.
- γ.** Στόχος του διαλόγου στην τάξη είναι μεταξύ άλλων η όξυνση της αφαιρετικής ικανότητας.
- δ.** Δημοκρατική κατανομή του λόγου σημαίνει ότι αυτός είναι καίριος και ουσιαστικός.
- ε.** Ο ρόλος του διδάσκοντος για την επιτυχή διεξαγωγή του διαλόγου οφείλει να είναι καθοδηγητικός.

Μονάδες 10

B2. **Όμως, δηλαδή, λοιπόν, εξάλλου, τέλος:** Να γράψετε ποια γραμματική σχέση δηλώνουν οι παραπάνω διαρθρωτικές λέξεις.

Μονάδες 5

B3. α. ουσιώδες, αμβλύνονται, αίρονται, θεμελιώνεται, πολυφωνία: Να γράψετε από μία συνώνυμη λέξη για κάθε μία από τις παραπάνω έντονα υπογραμμισμένες λέξεις του κειμένου.

β. αποδοχή, ενισχύεται, σαφήνεια, προαγωγή, συμμετοχή: Να γράψετε από μία αντώνυμη λέξη για κάθε μία από τις παραπάνω υπογραμμισμένες λέξεις του κειμένου.

Μονάδες 5

B4. Σε ποιο γραμματειακό είδος ανήκει το δοθέν κείμενο; Να τεκμηριώσετε παρουσιάζοντας τρία (3) χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αντίστοιχου είδους με αναφορές στο κείμενο.

Μονάδες 5

B5. Να βρεθεί η δομή της τέταρτης παραγράφου του κειμένου και ένας τρόπος ανάπτυξης της. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

Μονάδες 5

B6. «Με το διάλογο αμβλύνονται οι διαφορές, αίρονται παρεξηγήσεις, προλαβαίνονται συγκρούσεις»: Να αναγνωρίσετε το είδος της σύνταξης, να αιτιολογήσετε την επιλογή του συγγραφέα και να τη μετατρέψετε στο αντίθετο είδος.

Μονάδες 5

Γ. «Ο διάλογος αποτελεί το ουσιώδες γνώρισμα της Δημοκρατίας». Με βάση τη διαπίστωση αυτή αποστέλλετε επιστολή ως εκπρόσωπος του σχολείου στον Υπ. Παιδείας στην οποία:

α. Παρουσιάζετε την αξία του διαλόγου ως πράξη επικοινωνίας στην ατομική και συλλογική ζωή.

β. Τους τρόπους με τους οποίους το σχολείο μπορεί να διαμορφώσει δημοκρατική συνείδηση στους νέους. (500-600 λέξεις)

Μονάδες 40

Ευχόμαστε επιτυχία!